

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37:001.83](477):(470+571):001.18(045)

Оксана Заболотна

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID ID 0000-0003-4901-1053

DOI 10.24139/2312-5993/2022.06/243-251

ЧИ МАЄ МАЙБУРНЄ АКАДЕМІЧНА СПІВПРАЦЯ З РОСІЄЮ?

Статтю присвячено висвітленню результатів дослідження ставлення членів Української асоціації дослідників освіти до академічної співпраці з науковцями російської федерації. Після початку повномасштабної війни українці розпочали кампанію зі зменшення впливу росіян на різні сфери суспільного життя в міжнародному вимірі – політику, культуру, науку, спорт тощо. Наукова сфера посідає в цьому переліку важливе місце, оскільки вона дає доступ до технологій і ресурсів, які згодом можуть бути використані для антигуманних дій росії щодо України та інших держав. Отже, цілком обґрунтованою є точка зору учасників опитування про повне припинення наукової співпраці з російськими інституціями і вибірковий підхід до співпраці з російськими дослідниками, що ґрунтується на відповідальності української сторони, яка чітко визначила пріоритети і проаналізувала громадянську позицію та дії російських дослідників щодо ведення їхньою державою-агресором бойових дій на території України.

Ключові слова: академічна співпраця, Українська асоціація дослідників освіти, науковці з російської федерації, доступ до технологій і ресурсів, держава-агресор, бойові дії на території України.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року росія здійснила збройний напад на Україну, який Організація Об'єднаних Націй вважає «порушенням територіальної цілісності і суверенітету України» («The UN and the War in Ukraine: Key Information,» n.d.). Міжнародні та українські інституції виявили докази цілеспрямованого здійснення геноциду українського народу і жорсткого порушення законів і звичаїв ведення війни, відтак українська і міжнародна спільнота розпочали кампанію з послаблення російського впливу на різні сфери життя: політику, культуру, науку, спорт тощо. Окремими прикладами результатів цієї діяльності є такі: 7 квітня Генеральна асамблея ООН ухвалила рішення про зупинку членства росії в Раді з прав людини («General Assembly Votes to Suspend Russia From the Human Rights Council,» 2022); 25 лютого Рада Європи призупинила представницькі права росії в Комітеті міністрів, а також у Парламентській асамблеї («Council of Europe Suspends Russia's Rights of Representation,» 2022); Всесвітня туристична організація ООН проголосувала за припинення членства росії («World Tourism Organization (UNWTO) members vote to suspend Russia,» 2022). Це лише поодинокі приклади, насправді кількість організацій, які не

бажають співпрацювати з РФ, постійно збільшується. Ситуація, що склалася сьогодні, вимагає мінімізації російського впливу на академічну сферу, оскільки вона забезпечує доступ до технологій, що, своєю чергою, можуть бути використані для антигуманних дій.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі академічної співпраці з Росією після початку агресії цієї країни проти України присвячено низку праць, що стали відповіддю на різноманітні виклики складної ситуації в суспільно-політичному, культурному та освітньому житті. Прикладами таких матеріалів є стаття Т. Гардашук «Чи є екоцидом російська агресія в Україну?» (Gardashuk, 2022), О. Моцика «Міжнародні санкції проти Російської Федерації: інструмент тиску і покарання за її агресію проти України та інші міжнародні злочини» (Motsyk, 2020), Т. Орлової «Гендерні аспекти російської агресії проти України» (Orlova, 2017) і С. Попка «Вплив російської військової агресії на інтенсифікацію співпраці між НАТО й Україною (2014–2018)» (Popko, 2018). Безпосередньо пов'язана з темою цієї статті публікація С. Назаровця «Війна і мир: особливості динаміки українсько-російської співпраці на тлі російської військової агресії в Україні в 2014–2016» (Nazarovets, 2017). Маємо зазначити, що публікації стосуються переважно періоду 2014 – початку 2022 року, і нам не вдалося знайти опублікованих матеріалів, що узагальнюють погляди на академічну співпрацю з російською федерацією після початку повномасштабної агресії проти України 24 лютого 2022 року, що доводить актуальність статті.

Метою статті є аналіз ставлення європейських та українських науковців до академічної співпраці з Росією. Авторка статті ставить такі дослідницькі питання: як відреагували європейські інституції та неурядові організації на російську агресію? Чи повинні інші країни припинити академічну співпрацю з російськими навчальними закладами, науковими установами і науковцями?

Методи дослідження. Для відповіді на поставлені питання було використано аналіз вебсторінок організацій, що визначають освітню політику в Європейському Союзі, а також опитування, проведене серед членів Української асоціації дослідників освіти. В опитуванні, проведеному у квітні – травні 2022 року, взяли участь 99 членів УАДО. Анкета містила шість запитань, три з яких передбачали закриті, а три – відкриті відповіді, проте в цій статті ми зосередимося на позиції членів Української асоціації дослідників освіти щодо чотирьох запитань, залишивши запитання про майбутнє російських студій для подальших публікацій.

Виклад основного матеріалу.

Реакція європейських інституцій на російську агресію в Україні у 2022 році. Після початку повномасштабної війни росії проти України низка європейських інституцій висловили свою чітку позицію, яка полягала в тому, що вони засуджують агресію росії проти України і бажають зменшити співпрацю з дослідниками з рф у різних формах – повної відмови, призупинення, продовження за певних умов тощо.

Таблиця 1

Реакція європейських інституцій на російську агресію в Україні

Європейська інституція	Дата	Реакція
Європейська комісія	4 березня 2022 року	Після збройного нападу росії на Україну на знак солідарності з народом України Європейська комісія ухвалила рішення призупинити співпрацю з російськими інституціями, пов'язаними з дослідженнями, наукою та інноваціями («Commission Suspends Cooperation With Russia on Research and Innovation», 2022)
Європейський простір вищої освіти (ЄПВО)	березень 2022 року	ЄПВО не ініціюватиме контактів чи співпраці з урядовими агенціями російської федерації під час вторгнення; така ж реакція стосуватиметься будь-якої країни, яка активно підтримує вторгнення росії в Україну («We Stand With Ukraine», 2022)
Група з розвитку Болонського процесу (Bologna Follow-up Group – BFUG)	11–12 квітня 2022 року	BFUG проголосувала за призупинення контактів і співпраці з урядовими агенціями російської федерації або інших країн ЄПВО, які активно підтримують агресію росії в Україну, і проголосила, що співпрацюватиме лише з тими інституціями з російської федерації, які підтримують європейські цінності («BFUG meeting LXXX», 2022)

Аналіз програм, які фінансує Європейська комісія, засвідчив, що на дослідження та інновації в російській федерації не призначено фондів. Крім того, російські інституції не можуть бути партнерами в будь-яких проектах (European Commission. Funding & Tender Opportunities, n.d.). Проте маємо зазначити, що не всі рішення про припинення контактів і співпраці висвітлено на сайтах організацій або не всі вкладки на сайтах зазнали відповідних змін.

Ставлення членів Української асоціації дослідників освіти до академічної співпраці з російською федерацією. Членам УАДО було запропоновано взяти участь в опитуванні про академічну співпрацю з країною-агресором перед участю авторки статті в науково-методичному семінарі в Університеті Тампере (Фінляндія) на тему

«Війна і академічна співпраця з росією: чому? як? і чи взагалі продовжувати?» (*EDUneighbours Seminar, 2022*). Хоча фінське Міністерство освіти рекомендувало університетам призупинити будь-яку співпрацю з росією, значна частина академічної спільноти вважала це несправедливим стосовно тих росіян, які не підтримують війну. Вони аргументували це тим, що представники російської академічної спільноти підписали кілька петицій, які засуджують війну, незважаючи на те, що в росії останнім часом немає свободи слова. Отже, метою цього опитування було донести до фінської академічної спільноти позицію українських науковців як спільноти, яка зазнала безпосереднього досвіду протистояння російській агресії, адже в опитуванні взяли участь українські науковці з 16 регіонів України, 12 з яких через агресію змушені були залишити свої домівки і стати внутрішньо і зовнішньо переміщеними особами.

Відповіді на запитання «Чи надають академічні бойкоти підтримку Україні і санкційній політиці проти росії?» розподілилися так: 96,9 % респондентів відповіли «так» і лише 3,1 % не вважали бойкотування академічної співпраці з росією дієвим чинником у протистоянні країні-агресору.

Відповідаючи на запитання «Чи потрібно розірвати всі зв'язки з російськими закладами вищої освіти і науковцями?», респонденти були не менш переконливими. 72,3 % опитаних відповіли «так, зі всіма інституціями і особами»; 24,6 % респондентів вважали, що співпраця з інституціями не має майбутнього, але її «слід продовжити лише з тими особами, які відкрито засудили війну». Лише 3,1 % членів УАДО, які взяли участь в опитуванні, зазначили, що «слід продовжити співпрацю».

Ми проаналізували відповіді на запитання «Як впливають бойкоти на майбутнє російської науки?» за допомогою інструменту VOYANT, що дав змогу виявити певні тенденції у відповідях респондентів. Якщо вилучити прийменники і сполучники і згрупувати однокореневі слова, то у відповідях найчастіше трапляються слова: науки/а // наукові// науковців (38); російської // росії // рф // російська (27); впливають (8); негативно (7); спільноти (6); міжнародних/ої (11); країни (10); ізоляція/ю (8); наукової/их (8); бойкоти (8); розвитку// розвиватися (6); співпраці (5); [майбутнє](#) (4); [думку](#) (4); [доступ](#) (4); війну (4); інформації (3); суспільстві (3); світової (3). Аналіз корпусу дає змогу припустити, що, на думку респондентів, бойкотування академічної співпраці з росією негативно впливає на

можливості майбутнього розвитку російської науки і науковців, на міжнародну співпрацю і доступ до інформації, а також призводить до ізоляцію від суспільства і світу.

Це доводять також висловлювання респондентів, згруповані за тематичним принципом з виокремленням чотирьох груп: (1) негативний вплив на майбутній розвиток російської науки і науковців; (2) негативний вплив на міжнародну співпрацю російських науковців; (3) відсутність у російських науковців доступу до інформації; (4) ізоляція від суспільства і світу.

Таблиця 2

Відповіді респондентів щодо впливу бойкотів на майбутнє російської науки (тезово, подібні ідеї не повторюються)

Негативний вплив на майбутній розвиток російської науки і науковців (19 респондентів)	Перешкоджають її розвитку, спричиняють ізоляцію. Тут усе природно і закономірно: у закритому (російському) суспільстві – закрыта наука. Закриті соціальні (під)системи розвиватися у прогресивному ключі не можуть і не будуть. Вони замисляться і почнуть розуміти, що без російської науки світова наука зможе йти вперед. Майбутнє російської науки мають визначати громадяни росії, розділяючи відповідальність за політичні рішення власного державного керівництва. Російська наука відчуватиме серйозні наслідки, (при)зупиняться наукові проекти. Світові наукові досягнення не будуть сприяти покращенню воєнного потенціалу росії. Відрізають від права вважатися науковцями тих, хто насправді є не інтелектуалами, а «говорячими головами» російської пропаганди.
Негативний вплив на міжнародну співпрацю російських науковців (23 респонденти)	Наука росії не зможе розвиватися стрімко та ефективно без міжнародної співпраці, а також сучасні наукові здобутки не зможуть бути використані путінською владою у війні росії проти України та інших держав. Це стосується всіх галузей науки. Бойкоти понижують її якість, зв'язок зі світовою спільнотою, підтримують некритичне мислення в суспільстві, підсилюють недемократичні тенденції, настрої.
Відсутність у російських науковців доступу до інформації (14 респондентів)	Обмежують доступ до нової інформації та участь у спільних проектах, які можуть використовуватися для цілей, несумісних із цінностями ЄС. Обмеження доступу до міжнародних освітніх сервісів, баз даних, участі в міжнародних асоціаціях тощо.
Ізоляція від суспільства і світу (21 респондент)	Ізоляція російської науки ... демонструє пов'язаність науки з мораллю. Ізоляція стимулюватиме науковців, які засуджують війну, до спротиву російській владі та тиску на неї. Ізоляція формує меншовартість.

	<p>Вони відчують ізоляцію, брак знань, не можуть співпрацювати з міжнародною спільнотою. Це може вплинути позитивно на формування думки про необхідність завершення війни.</p> <p>Ізоляція російської науки від світу лімітує поширення російської пропаганди.</p>
--	--

Отже, на думку респондентів, негативний вплив бойкотування на можливості майбутнього розвитку російської науки і науковців полягає в тому, що, як закрита соціальна (під)система, вона не буде розвиватися у прогресивному ключі, а світова спільнота усвідомить, що може успішно розвиватися без внеску російських науковців. Для України це відіграє значну роль, адже за таких умов світові досягнення не сприятимуть покращенню воєнного потенціалу росії. Респонденти вважають, що представники російської академічної спільноти мають розділити відповідальність за політичні рішення власного державного керівництва, особливо ті «інтелектуали», які підтримували російську пропаганду.

Крім того, респонденти досить емоційно зазначали, що їх не цікавить майбутнє представників російської академічної спільноти, адже саме вони сприяли формуванню відповідного світогляду і поведінки. Натомість опитаних більше цікавить майбутнє української науки й України, яку знищує росія. Вони закликають до того, щоб усі громадяни тієї країни несли колективну відповідальність. Респонденти застерігають від потенційних небезпек, спричинених співпрацею з росією, адже радянська та російська наука завжди була важливим елементом у досягненні інтересів влади, цим інструментом завжди послуговувалися також для дискредитації тих, з ким співпрацювали, для заволодіння незаконними шляхами інформацією для службового використання та державною таємницею. Тому бойкоти російської науки та всіх її представників сприяють підвищенню рівня інформаційної безпеки ініціаторів бойкотування. На думку деяких членів УАДО, якщо окремі представники російської науки не згодні з такими жорсткими рішеннями, то вони мають вибір – або дистанціюватися від російської науки, або прийняти обмеження як ціну за продовження своєї роботи на російську владу.

Відповідаючи на запитання «Як у майбутньому може бути відновлена академічна співпраця з росією?», більшість респондентів (84 %) зазначила, що вона не може бути відновлена найближчим часом (ніяк/не на часі/це дуже далеке майбутнє/після війни/після перемоги України/після визнання провини тощо). Опитані також

визначили низку умов, тільки після виконання яких можна розглядати можливість відновлення будь-якої співпраці:

- за умови повної денацифікації, денуклеації, депутатизації, виплати репарацій і контрибуцій;
- лише з науковцями, які працюють за межами росії;
- за умови визнання своєї країни загарбником;
- за умови сприяння російськими науковцями негайному завершенню війни та поверненню загарбаних українських територій;
- за умови публічного визнання провини, вибачення перед українцями та світовою спільнотою;
- за умови підтримки відбудови зруйнованих територій (у т.ч. закладів освіти);
- за умови зміни ідеологічного вектора російського суспільства загалом та академічної спільноти, яка підтримала агресію;
- за умови повного припинення агресивних дій з боку росії на території України та відновлення суверенітету всіх українських територій.

Отже, при вивченні цієї проблеми постає більше запитань, ніж відповідей, і більше умов, виконання яких можливе лише після перезавантаження влади в рф, глибинних змін на рівні суспільного сприйняття геополітичних та ідеологічних реалій.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, відповідаючи на низку запитань про академічну співпрацю з росією, можемо дійти висновку, що значна кількість європейських інституцій відреагували на російську агресію і висловлену ректорами російських університетів підтримку війни і призупинили співпрацю з інституціями країни-агресора. Опитування членів Української асоціації дослідників освіти засвідчило, що найближчим часом українські науковці не вбачають можливостей відновлення співпраці з рф. Більш того, більшість опитаних узагалі не розглядає цієї проблеми, вважаючи, що вона не на часі, що для того, щоб розглядати таку перспективу, слід виконати низку умов. Ці умови перебувають як у полі геополітики, так і в полі ідеології і моральності. Крім того, українські науковці, які розглядатимуть можливості співпраці з російськими колегами, повинні бути готові взяти відповідальність за результати такої співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

BFUG meeting LXXX. (2022, April 12). *Bologna Process*. <http://www.ehea.info/page-bfug-meeting-80>

- Commission suspends cooperation with Russia on research and innovation. (2022, April 4). *European Commission*. Retrieved September 16, 2022, from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1544
- Council of Europe suspends Russia's rights of representation. (2022, February 25). *Council of Europe*. Retrieved September 16, 2022, from <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-suspends-russia-s-rights-of-representation>
- EDUneighbours seminar | EDUneighbours | Tampereen korkeakouluyhteisö*. (2022, April). EDUneighbours. Retrieved May 30, 2022, from <https://research.tuni.fi/eduneighbours/events/eduneighbours-seminar-240522/>
- European Higher Education Area and Bologna Process*. (n.d.). Retrieved September 20, 2022, from <http://www.ehea.info/page-russian-federation>
- Gardashuk, T. (2022). Is Russian Aggression in Ukraine Ecocide? *Envigogika*, 17(1). <https://doi.org/10.14712/18023061.642>
- General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council. (2022, April 7). *United Nations*. Retrieved September 16, 2022, from <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782>
- Motsyk, O. (2020). International Sanctions against the Russian Federation: An Instrument of Pressure and Punishment for Its Aggression against Ukraine and Other International Crimes. *Diplomatic Ukraine*, XXI, 717–743. <https://doi.org/10.37837/2707-7683-2020-37>
- Nazarovets, S. (2017). War and Peace: The Peculiarities of Ukrainian-Russian Scientific Cooperation Dynamics Against the Background of Russian Military Aggression in Ukraine, in 2014-2016. *Nauka Ta Innovacii*, 13(5), 38–43. <https://doi.org/10.15407/scin13.05.038>
- Orlova, T. (2017). Gender Aspects of Russian Aggression against Ukraine. *Problems of World History*, 3, 158–165. <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2017-3-8>
- Popko, S. (2018). The Influence of Russian Military Aggression on the Intensification of Cooperation between NATO and Ukraine (2014 – 2018). *Contemporary Era*, 6, 68–77. Clockss. <https://doi.org/10.33402/nd.2018-6-68-77>
- The UN and the war in Ukraine: key information. (n.d.). *United Nations*. Retrieved September 16, 2022, from <https://unric.org/en/the-un-and-the-war-in-ukraine-key-information/> (Original work published 2022)
- We stand with Ukraine. (2022, March). *EQAR*. <https://www.eqar.eu/we-stand-with-ukraine/>
- World Tourism Organization (UNWTO) members vote to suspend Russia. (2022, April 27). *UNWTO*. Retrieved September 16, 2022, from <https://www.unwto.org/news/unwto-members-vote-to-suspend-russia>

SUMMARY

Zabolotna Oksana. Does academic cooperation with russia have the future?

The article is devoted to highlighting the results of the study of the attitude of members of the Ukrainian Educational Research Association to academic cooperation with researchers from the russian federation. After the start of a full-scale war, Ukrainians began a campaign to ban the influence of russians on various spheres of social life in the international dimension – politics, culture, science, sports, etc. This resulted in suspending russia from the Human Rights Council, suspending russia's rights of representation in Council of Europe, World Tourism Organization (UNWTO) etc. The scientific sphere occupies an important place in this list, as it provides access to

technologies and resources that can later be used by russia for inhumane actions against Ukraine and other states. Therefore, after the russian fullscale aggression in February 2022, European Commission took a decision to suspend cooperation with russia on research and innovation. Also, no contacts with russian governmental agencies will not be initiated by EU countries. The same policies were to be applied to other countries in case they provided some support to russia. Russian higher education institutions (HEIs) were to be banned from European Higher Education Area (EHEA) as cooperation is possible with HEIs that support European values; the decision was unenominously voted for by Bologna Follow-up Group (BFUG).

Ukrainian Educational Research Association has been working to deliver first-hand information to the world academic community and to make the position known and influential. In May 2022, the UERA members participated in a survey that concerned academic cooperation with russia. The point of view of the survey participants was the complete termination of scientific cooperation with russian institutions and a selective approach to cooperation with russian researchers, which is based on the responsibility of the Ukrainian side, which has clearly defined priorities and analyzed the civil position and actions of russian researchers regarding the conduct of hostilities on the territory of Ukraine.

The survey results were reported at the seminar «War and academic cooperation with Russia: why, how and whether to continue» at Tampere University (Finland) on May 24, 2022.

Key words: *academic cooperation, Ukrainian Educational Research Association, researchers from the russian federation, access to technologies and resources, aggressor state, hostilities on the territory of Ukraine.*